

Streszczenie pracy doktorskiej „*Saint comme un Polonais* (Święty jak Polak), *plombier polonais* (polski hydraulik), *La Pologne, fille ingrate de l'Europe* (Polska, córka marnotrawna Europy). Dyskurs prasowy jako miejsce nadawania znaczeń”

Przedmiotem zainteresowania w niniejszej rozprawie jest zjawisko nadawania *znaczenia społecznego* (*sens social*) nazwie własnej *Pologne* (Polska) w dyskursie francuskiej wielkonakładowej prasy informacyjnej. W centrum rozważań sytuuje się zatem znaczenie wytworzone w wyniku społecznej interpretacji, powstające w ściśle zdeterminowanym kontekście społeczno-politycznym oraz poprzez odwołanie się do pamięci zbiorowej (*mémoire collective*) członków pewnej wspólnoty (ich wiedzy, przekonań, wierzeń, zwyczajów, które pozwalają na intersubiektywną interpretację rzeczywistości). Relacja, jaka powstaje pomiędzy nazwą *Pologne* a znaczeniem tego toponimu, nie daje się sprowadzić do saussurowskiego *signifiant – signifié*. Stanowi ona rezultat negocjacji, odbywających się poprzez praktyki językowe i odzwierciedlających punkt widzenia danej społeczności.

Podstawę materiałową badania stanowią teksty prasowe zawierające wyjściowe słowo analizy – *Pologne* – i opublikowane w ciągu piętnastu lat po przystąpieniu przez Polskę do Unii Europejskiej w trzech opiniotwórczych dziennikach o najwyższym nakładzie: *Le Monde*, *Le Figaro* i *Libération*. Analiza kontekstów, zarówno syntagmatycznych jak i paradygmatycznych słowa wyjściowego pozwala, z jednej strony, odpowiedzieć na pytanie o to, *jak* coś zostało powiedziane. Z drugiej – *co* zostało powiedziane. Tym samym w pracy zostały postawione dwa główne cele badawcze: ustalenie właściwych gatunkowi prasowemu mechanizmów nadawania znaczenia społecznego toponimom, stanowiącym specyficzny element zasobów języka, oraz odtworzenie samego znaczenia społecznego, jakie zostało nadane *Pologne*. Rozprawa wpisuje się zatem z jednej strony w nurt semantyki dyskursywnej (*sémantique discursive*), jeden z trendów francuskiej analizy dyskursu, który skupia się na dynamicznej koncepcji znaczenia, z drugiej strony podejmuje także rozważania z zakresu onomastyki, stawiającej za przedmiot badań funkcjonowanie nazw własnych.

Pierwsza część rozprawy, podzielona na pięć rozdziałów, obejmuje ramy teoretyczno-metodologiczne pracy. Pierwsze dwa rozdziały sytuują pracę w dwóch, ściśle ze sobą powiązanych nurtach francuskiego językoznawstwa: językoznawstwie wypowiedzania (*linguistique de l'énonciation*), nazywanym również francuską pragmatyką, oraz francuskiej lingwistycznej analizie dyskursu (*analyse linguistique du discours*). Tym samym zostają przedstawione kluczowe rozstrzygnięcia terminologiczne, obejmujące takie terminy jak *wypowiedzenie* (*énoncé*) / *wypowiedanie* (*énonciation*), *znaczenie* (*signification*) / *znaczenie kontekstowe* (*sens*) oraz *dyskurs* (*discours*). Następnie poruszone zostaje zagadnienie znaczenia jako elementu znaku językowego. Szczególną zaś uwagę poświęcono problemowi znaczenia nazw własnych, stanowiącemu przedmiot trwającej do dziś debaty filozoficzno-językoznawczej. Kolejny, czwarty, rozdział pracy syntetyzuje dotychczasowe wyniki badań pokrewnych z niniejszą pracą pod względem tematycznym. Omówione zostają opracowania podejmujące kwestię nazw krajów i narodowości w ramach różnych podejść badawczych. Ostatni rozdział pierwszej części wprowadza założenia badawcze, obejmujące inspiracje metodologiczne pracy, pojęcia ukierunkowujące analizę, skorelowane z tymi pojęciami etapy pracy oraz opis korpusu, scharakteryzowanego na dwóch poziomach: jako korpus tekstów (czyli homogeniczna kolekcja tekstów powstałych w pewnych warunkach społeczno-historycznych) i korpus przykładów (to jest sekwencji tekstu modelujących znaczenie wyjściowego słowa analizy).

Część druga, o charakterze empirycznym, stanowi analizę mechanizmów nadawania znaczeń społecznych nazwom własnym. Został w niej zaproponowany autorski podział na trzy typy narzędzi, wpływające na konstrukcję znaczeń w odmienny sposób. Pierwszy rozdział tej części obejmuje narzędzia służące aktualizacji semantyczno-referencyjnego potencjału (*potentiel sémantico-référentiel*) nazw państw, które – w zależności od kontekstu wystąpienia – mogą przyjmować postać personifikacji i odsyłać do *państwa-instytucji* lub mieć naturę metonimiczną, sprowadzającą się do bycia nazwą *miejsca, mieszkańc*ów, szeroko rozumianych *rzządzących, podmiotów ekonomicznych, reprezentacji sportowej* lub części którejś z tych domen odniesienia. Wybór jednej z powyższych domen nie ma charakteru arbitralnego, jest determinowany dyskursywnie poprzez syntagmatyczny kontekst wystąpienia nazwy własnej, obserwowalny w obrębie całego zdania (w tym wypadku nazwa najczęściej przyjmuje pozycję podmiotu poprzedzającego orzeczenie właściwe rzeczownikom ożywionym i osobowym) lub w obrębie rozbudowanej grupy rzeczownikowej (w której miejsce przydawki, występującej w prepozycji lub postpozycji względem charakteryzowanego rzeczownika, warunkuje interpretację całej syntagmy). W drugim rozdziale opisane zostały narzędzia kategoryzacji, których wspólnym mianownikiem jest aktywność nominacyjna,

polegająca na wielokrotnym i różnorodnym nazywaniu jednego elementu świata rzeczywistego. Innymi słowy, w rozdziale zostaje podjęty problem mechanizmów ustalających relację koreferencji nazwy *Pologne* z innymi nominacjami, co może się odbywać na osi syntagmatycznej – w oparciu o wskaźniki leksykalne (jak ma to miejsce w przypadku zdań definicyjnych i glosy) lub z wykorzystaniem znaków typograficznych (przecinka, dwukropka, nawiasu oraz podwójnego myślnika) – oraz na osi paradygmatycznej tekstu (za sprawą tworzonej w dyskursie sieci diaforycznej, obejmującej diafory zaimkowe, diafory przysłówkowe oraz diafory nominalne). W efekcie zastosowania tego typu narzędzi dyskurs wytwarza rodzaj relacji „leksykalnych” – (para)synonimii i hiperonimii/hiponimii – które nie są trwale wpisane w system języka francuskiego (wyklucza to zresztą specyfika wyjściowego słowa analizy – toponimu), lecz powstają w określonej sytuacji komunikacyjnej. Substytucja i kategoryzacja dyskursywna, które powstają w wyniku takiej aktywności nominacyjnej, mogą dodatkowo zostać wzmocnione i ten właśnie problem rozwija ostatni rozdział części poświęconej narzędziom nadawania znaczeń, uwzględniający zaobserwowane w korpusie różnorodne konfiguracje gramatyczno-funkcjonalne (predykcję wtórną, reklasyfikację przymiotnika, współrzędność składniową, prepozycję przymiotnika), figuratywność nominacji, wskaźniki dialogiczności oraz formułę (*formule*), rozumianą zgodnie z propozycjami teoretycznymi Krieg-Planque. Wspólnym mianownikiem mechanizmów opisanych w tym rozdziale jest przedstawianie cech przypisywanych *Pologne* jako charakterystycznych, istotnych i immanentnych właściwości desygnatu, wychodzących poza ramy analizowanego dyskursu.

Trzecia część pracy, także o charakterze empirycznym, jest poświęcona samemu znaczeniu nazwy *Pologne*, które stanowi niejako wypadkową użycia narzędzi opisanych w części drugiej. Jest to zatem znaczenie nadane toponimowi wielotorowo: poprzez aktualizację komponentów jego semantyczno-referencyjnego potencjału, powtarzające się w dyskursie nazywanie (a tym samym kategoryzowanie) tych komponentów oraz uwypuklenie cech przypisanych w wyniku aktywności nominacyjnej w selektywnej sieci znaczeń. Obserwacja tych mechanizmów pozwoliła na odtworzenie znaczenia *Pologne* obejmującego komponent geograficzny (oparty o domenę odniesienia *miejsce*), komponent społeczny (domena *mieszkańcy*), komponent polityczny (*instytucja / rządzący*) oraz komponent gospodarczo-ekonomiczny (*podmiot ekonomiczny*), których opisom towarzyszy egzemplifikacyjna lista odnotowanych nominacji.

Przeprowadzona analiza doprowadziła do wniosku, że wbrew swojej gatunkowej funkcji dyskurs prasy informacyjnej nie tylko *informuje*, ale także *komentuje*, pozycjonując się wobec podejmowanych tematów, a tym samym wpływając na kształtowanie opinii publicznej. W wyniku zastosowania różnorodnych narzędzi francuskie media wytwarzają znaczenie nazwy *Pologne* w obrębie i na potrzeby własnej wspólnoty językowej, a efekt tej konfiguracji semantycznej nie przystaje do jakiegokolwiek definicji encyklopedycznej. Szczególnie interesujące w tej kwestii okazały się kolizje semantyczne pojawiające się w obrębie niemal wszystkich komponentów znaczenia toponimu (geograficznym, politycznym i ekonomiczno-gospodarczym) oraz zjawisko wartościowania systemowo neutralnych jednostek leksykalnych. Znaczenie społeczne nazwy *Pologne*, jakie się rysuje w prasie, nie tyle zatem przybliża desygnat, do którego nazwa ta się odnosi, co staje się narzędziem dziennikarskiej argumentacji.

Opracowanie: 9 czerwca 2022 r., Wrocław

Patrycja Paskart